

ФАКТОРИ ЛАТЕНТНОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Турлова Ю.А., к.ю.н., начальник відділу

*Національна академія прокуратури України, вул. Мельникова, 81-б, м. Київ, Україна
yulia251@yandex.ru*

У статті досліджено фактори латентності екологічної злочинності. Установлено й охарактеризовано фактори латентності екологічних злочинів з урахуванням поділу факторів на групи залежно від виду латентності (природна і штучна латентність, об'єктивний і суб'єктивний характер). Найбільш вагомі фактори латентності окремих видів екологічних злочинів установлено та досліджено з використанням методу експертних оцінок і відповідних статистичних даних.

Ключові слова: екологічна злочинність, латентність, фактори латентності, природно-латентні злочини, штучно-латентні злочини, експертні оцінки.

ФАКТОРЫ ЛАТЕНТНОСТИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Турлова Ю.А.

*Національная академия прокуратуры Украины, ул. Мельникова, 81-б, г. Киев, Украина
yulia251@yandex.ru*

В статье исследованы факторы латентности экологической преступности. Установлены и охарактеризованы факторы латентности экологических преступлений с учетом распределения факторов на группы в зависимости от вида латентности (естественная и искусственная латентность, объективный и субъективный характер). Установление и исследование наиболее весомых факторов латентности отдельных видов экологических преступлений проведено с использованием метода экспертных оценок и соответствующих статистических данных.

Ключевые слова: экологическая преступность, латентность, факторы латентности, природно-латентные преступления, искусственно-латентные преступления, экспертные оценки.

FACTORS OF LATENCY OF THE ENVIRONMENTAL CRIMES

Turlova Y.A.

*National academy of the public prosecutor's office of Ukraine, str. Melnikova, 81-b, Kiev, Ukraine
yulia251@yandex.ru*

Factors of latency of environmental crimes are characterized and investigated with the use of expert assessment method in the article.

It is established that objective factors of natural-latent environmental crimes are the following: lack of sharply defined personalized injured party, which would be interested in law-enforcement authorities informing; commission of most categories of crime predominantly outside the conglomerations; invisible and rapid character of commission of the crimes and theirs consequences; practical impossibility to obtain and register an information concerning completed crimes from the territories being for today beyond the Ukrainian power's control.

Subjective factors of natural-latent environmental crimes are: discouragement of the substantial proportion of the population in the possibility of crime clearance, confidence in the lack of proper response to the information given to law-enforcement authorities; awareness of law enforcement officers' participation in the criminal business; witness apprehension of possibility of lawlessness made by the witness, citizens apprehension to be revenged by the criminals, their family members, friends and acquaintances; established traditions of natural resources use; stable deformations oriented to mercenary acquisition of income from unlawful business; deformations and undeveloping of environmental culture of substantial proportion of the population, in particular, the widespread of convictions about natural resources inexhaustibility; overestimation of environmental ability to self-recovery; noninvolvement to nature, its state, inflicted damage on environment; law nihilism; flagrant disregard for the environmental law; underestimation of social danger of ecological entrenchment.

Objective hidden factors of environmental crimes are the following: disparity in the requirements to the law enforcement officials and resource capabilities given to these authorities, in particular, overwork of law enforcement officials; insufficient material and technical support of law enforcement authorities; their low level of interaction with environmental authorities; difficulties in carrying out expert examinations regarding to assessment of pollution effect consequences severity in order to prove a causal relation between them and criminal action; lack of special knowledge, necessary literature and methodologies,

which would help a law enforcement official to conduct a successful investigation of the environment pollution.

It is proved that certain objective factors determine subjective factors of environmental crimes latency, which are: unwillingness to record crimes, which are heavy cleared and (in officials' judgment) have no court perspective; corruption motives of crimes concealing; reckless disregard to work, caused by laziness or other reasons.

Key words: environment crime, latency, factors of latency, unrecorded crimes, unreported crimes, expert estimation.

Основним джерелом кримінологічної інформації, що використовується під час аналізу злочинності, у тому числі й екологічної, є відповідні статистичні відомості. Водночас у процесі дослідження сучасного стану екологічної злочинності, а також її прогнозування виникає питання: наскільки об'єктивно відображають статистичні відомості, що формуються самими правоохоронними органами, реальну ситуацію щодо поширеності екологічних злочинів?

Аналіз наукових публікацій, присвячених цій проблемі, а також власні емпіричні дослідження дають авторці підстави для негативної відповіді на це питання. Причиною цього є існування значної кількості екологічних злочинів, що залишились латентними. Саме тому вивчення латентної злочинності є головним чинником повноти знань щодо феномена екологічної злочинності, а визначення факторів її латентності – важливою умовою ефективності протидії екологічній злочинності.

Проблема латентності злочинності стала об'єктом монографічних і дисертаційних досліджень таких кримінологів, як Р.М. Акутаєв, Ю.Д. Блувштейн, І.М. Даньшин, Г.Й. Забрянський, А.Ф. Зелінський, С.М. Іншаков, О.Г. Кальман, П.О. Кривенцов, О.О. Ковалкін, А.О. Конєв, О.М. Ларін, Д.А. Лі, В.В. Лунєєв, Г.А. Матусовський, Б.В. Муслов, В.Ф. Оболенцев, В.М. Попович, С.М. Храмова та інші автори.

Стосовно ж латентності екологічної злочинності варто зауважити, що зазначена проблема досліджувалась на регіональному рівні або ж щодо окремих категорій екологічних злочинів такими науковцями, як З.Б. Бахмудов, Н.Г. Іванова, Т.В. Корнякова, О.В. Мельник, Г.С. Поліщук, В.М. Раднаєв. Водночас комплексно проблема латентності екологічної злочинності загалом і факторів, що її зумовлюють, досліджена не була.

Спрямованість діяльності щодо мінімізації латентної складової екологічної злочинності має бути визначена з огляду на фактори латентизації екологічних злочинів.

У кримінологічній науці під факторами існування латентної злочинності прийнято розуміти сукупність обставин соціального, історичного, організаційного, кадрового, матеріального, правового, соціально-психологічного, технічного та іншого характеру, що заважають її виявленню, реєстрації й обліку злочинів, а також їх розкриттю, у тому числі забезпеченню повноти та всебічності розкриття [1, с. 137-141].

Залежно від механізму латентизації доцільно поділити латентні злочини на такі, про вчинення яких співробітники правоохоронних органів не отримали інформацію (природно-латентні), і злочини, що стали відомими правоохоронним органам, але в силу різних причин залишились за рамками законного реагування (штучно-латентні). Зазначена класифікація латентних злочинів (яка є найпростішою з наявних у кримінологічній науці та, на нашу думку, найбільш точною) надає можливість достатньо ґрунтовно дослідити фактори існування латентності як екологічної злочинності загалом, так і окремих видів екологічних злочинів.

А.І. Долгова із цього приводу зауважує, що «прихована частина злочинності утворюється за рахунок злочинів і їх різних сукупностей, які вчинені, але щодо яких не стало відомо правоохоронним органам. Приховувана частина злочинності включає злочини та їх сукупності, що стали відомими правоохоронним органам, але які з різних причин не знайшли відображення в статистиці злочинності» [2, с. 135].

Розглядаючи фактори, що зумовлюють латентність (природну і штучну), зауважимо, що вони діляться на об'єктивні (незалежні від волі суб'єкта) й суб'єктивні (їх причиною є волевиявлення особи) [3, с. 33].

Серед основних об'єктивних факторів природної латентності варто виділити відсутність (у переважній кількості випадків) чітко визначеної, персоніфікованої потерпілої сторони, яка була б заінтересована в інформуванні правоохоронних органів про вчинення екологічних злочинів.

Зважаючи на те, що чітко визначеного потерпілого суб'єкта від учинення екологічних злочинів, як правило, не існує, їх виявляємість і облік зумовлені виключно діяльністю природоохоронних і правоохоронних органів. Водночас більшість категорій екологічних злочинів учиняються переважно за межами населених пунктів, у яких активність природоохоронних і правоохоронних органів є набагато вищою. Як зазначає О.В. Мельник, «застосування структурного аналізу щодо злочинів цієї категорії свідчить про високу латентність злочинів, пов'язаних із забрудненням або псуванням земель, а також забрудненням моря, адже лише третина зазначених посягань виявляється на землях сільськогосподарських підприємств і територіальних і внутрішніх морських вод України за межами населених пунктів» [4, с. 91]. Зазначений фактор зумовлює латентність й інших категорій екологічних злочинів, зокрема браконьєрства, незаконної порубки лісу тощо.

Також важливим фактором є неочевидний і швидкоплинний характер учинення екологічних злочинів і їхніх наслідків, адже результати злочинної діяльності у сфері екології досить рідко мають явний, тотальний характер. Це особливо характерно для злочинів, пов'язаних із забрудненням довкілля, коли негативні наслідки очевидні лише під час смерті або захворювання людей, масової загибелі риби тощо.

Актуальним і вагомим фактором об'єктивного характеру є практична неможливість надходження та реєстрації інформації щодо вчинених екологічних злочинів із територій, непідконтрольних сьогодні українській владі (АРК та окремі території Донецької області й Луганської областей). Зауважимо, що представники громадськості, зокрема Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина», здійснюють спроби дослідження наслідків війни на сході України для довкілля та здоров'я населення [5], водночас на реєстрацію в установленому процесуальному порядку екологічних посягань на зазначених територіях це не впливає.

Однією з найсуттєвіших проблем під час емпіричного дослідження латентності злочинності є необхідність пошуку відповідних методик, які б із максимальною точністю дали змогу виявляти сутнісні характеристики латентної злочинності й насамперед її масштаби, структуру, детермінуючі фактори.

Одним із соціологічних методів вимірювання латентної злочинності є метод експертних оцінок, що полягає в узагальненні думок наукових і практичних працівників, спеціально відібраних за ознаками стажу, кваліфікації, кола інтересів і знань, щодо істинних параметрів злочинності або окремих її видів, а також щодо процесів і явищ, що зумовлюють її латентність.

Для визначення рівня латентності екологічної злочинності методом експертних оцінок нами було опитано 137 керівників місцевих прокуратур України та 98 їхніх перших заступників (разом 235 респондентів), які представляли всі регіони України (за винятком анексованої Автономної Республіки Крим та окремих територій Донецької області й Луганської областей, де здійснюється антитерористична операція).

З метою визначення факторів, що детермінують латентність екологічної злочинності, шляхом опитування експертів нами були виділено найбільш розповсюджені екологічні злочини в такі категорії:

- злочинне забруднення довкілля (хімічне, радіаційне, біологічне, побутовими відходами тощо);
- екологічний вандалізм (знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу, природно-заповідного фонду);
- браконьєрство, незаконна порубка лісу, незаконне видобування корисних копалин.

До найбільш вагомих об'єктивних факторів природної латентності злочинного забруднення довкілля респондентами було зараховано складність установлення самого факту злочинного забруднення – 71,4%, складнощі зі збереженням обстановки місця злочину внаслідок швидкоплинності забруднення (в умовах постійної зміни погоди, сильного вітру, течії, а також виробничої діяльності підприємств) – 23,8%.

Для екологічного вандалізму таким фактором є відсутність тотального моніторингу навколишнього середовища на всій території країни – 58,1%.

Розглядаючи суб'єктивні чинники латентності екологічних злочинів, щодо вчинення яких співробітники правоохоронних органів не отримали інформацію, необхідно зазначити, що очікувати прояви активності, спрямовані на інформування правоохоронних органів про вчинені злочини, можливо від осіб, які є свідками або отримали цю інформацію від інших осіб, а також від потерпілих осіб. Як зазначалось вище, особливістю екологічних злочинів є те, що в більшості випадків немає чітко вираженої потерпілої сторони.

Отже, суб'єктивними факторами природної латентності екологічних злочинів є чинники, що зумовлені волевиявленням осіб, які з певних причин не інформують правоохоронні органи про факти вчинення злочинів цієї категорії.

Вагомим фактором латентності є зневіра значної частини населення в можливість розкриття злочинів, а також упевненість у відсутності належного реагування на повідомлену правоохоронним органам інформацію та притягнення до відповідальності осіб, винних у їх учиненні. Як засвідчують результати спеціальних досліджень, 41,5% опитаного населення України, якщо довідаються про вчинення злочину та осіб, які його вчинили, за власною ініціативою правоохоронцям про це не повідомлять [6, с. 215-218].

Нерідко відмова інформувати правоохоронні органи детермінована обізнаністю про участь самих правоохоронців у кримінальному бізнесі або ж побоюваннями свідків щодо можливості виявлення правопорушень, учинених самими свідками.

Вплив зазначеного фактора зумовлений не тільки численними фактами корумпованості правоохоронних органів, а й масштабною інформаційною кампанією, спрямованою на їх дискредитацію, «захист від свавілля міліції» тощо. Результатом цього є вкрай негативний імідж правоохоронних органів, що зумовлює все меншу готовність населення звертатися до них за захистом своїх прав і законних інтересів, у тому числі й в екологічній сфері.

Так, образ працівника міліції оцінюється населенням досить негативно та в основному має соціально небажані характеристики (грубість, підозріливість, байдужість, нескромність, безчесність, безпринципність, користолюбство), що відбивають низький рівень розвитку моральної, міжособистісної й мотиваційної сфер особистості [7, с. 16].

Зважаючи не те що імідж працівника правоохоронних органів є одним із чинників розвитку правосвідомості громадян, не дивним є той факт, що активність населення щодо виявлення латентних екологічних злочинів сьогодні характеризується доволі низьким рівнем.

Як позитивний приклад діяльності, спрямованої на більш активну участь населення в поширенні інформації щодо браконьєрських посягань, варто навести роботу громадської спілки «Асоціації користувачів мисливських та рибальських господарств», на форумі якої міститься таке звернення: «Якщо Ви стали свідком браконьєрства чи виявили браконьєрські знаряддя, просимо писати про такі факти, а також надсилати фото в цій темі форуму або

надсилати таку інформацію на електронну адресу Асоціації. Оприлюднюючи реальний стан речей, ми допоможемо зберегти тваринний світ і не допустити випадків браконьєрства!» [8]. На нашу думку, такі заходи в сукупності з подальшим інформуванням правоохоронних органів і контролем за результатами реагування на звернення сприятимуть мінімізації впливу суб'єктивних факторів латентності екологічних злочинів.

Латентність злочинів зумовлена також побоюваннями громадян щодо можливої помсти з боку злочинців, членів їхніх сімей, друзів і знайомих. За даними опитування, щодо 28,9% осіб, які брали участь у розслідуванні в Україні, здійснювався вплив з метою зміни показань, відмови від дачі показань тощо [9, с. 38]. Особливо актуальним це є стосовно браконьєрів. Імовірність ужиття підозрюваними та обвинуваченими в цих кримінальних провадженнях заходів незаконного впливу на заявників і свідків, які бажають давати викривальні показання, є вкрай високою.

Так, на Рівненщині злочинці-браконьєри спалили живцем двох людей. Один із них фігурував головним свідком у кримінальному провадженні проти місцевих браконьєрів. Попередньо загиблий отримував погрози від злочинців [10].

Саме тому на практиці доволі часто зустрічаються ситуації, коли потерпілі чи свідки відмовляються давати показання або ухиляються від процесуальних дій, змінюють свої попередні свідчення, надають неповні чи недостатньо чіткі показання з огляду на реальну чи потенційну загрозу застосування в ході кримінального провадження до них, членів їхніх сімей, близьких родичів насильства чи інших форм протиправного впливу з боку зацікавлених осіб.

Відтак, щоб домогтися високого рівня довіри потенційних заявників до системи кримінального судочинства, необхідно, по-перше, максимально ефективно застосовувати передбачені чинним законодавством інструменти забезпечення безпеки осіб, які висловлюють бажання надати важливу доказову інформацію, а по-друге, розробити й запровадити в майбутньому більш досконалу систему забезпечення цієї безпеки [11, с. 5].

Ненадходження інформації про вчиненні екологічні злочини зумовлює також доволі лояльне ставлення до екологічних посягань у певній частині суспільства, що, у свою чергу, є наслідком деформацій і нерозвиненості екологічної культури в значній частині населення. До таких деформацій варто зарахувати таке: поширеність переконань щодо невичерпності природних ресурсів; переоцінку здатності навколишнього природного середовища до самовідновлення; переоцінку можливості людини впливати на явища, що відбуваються в навколишньому середовищі, пов'язану, як правило, з нерозумінням глибини власної некомпетентності; байдуже ставлення до долі природи, її стану, завданого збитку природному середовищу; правовий нігілізм, явна неповага до екологічного законодавства, що регламентує взаємодію людини й довкілля; недооцінку суспільної небезпеки екологічних посягань.

Зазначені чинники певною мірою зумовлені усталеними традиціями природокористування, стійкими деформаціями, орієнтованими на корисливе отримання доходів від протиправних промислів.

Стійкість таких традицій пояснюються тим, що полювання та рибний промисел є найдавнішими галузями виробничої діяльності людини. На певній історичній стадії розвитку суспільства вони були основним способом добування їжі й одягу. Ф. Енгельс щодо цього писав: «Праця починається з виготовлення знарядь. А що є найстародавнішим, судячи зі знайдених предметів, які залишилися нам у спадок від доісторичних людей і за способом життя найранніших історичних народів, а також і найпримітивніших сучасних дикунів? Ці знаряддя являють собою знаряддя полювання й рибальства» [12, с. 137].

Люди звикли користуватися природними ресурсами, що знаходяться в безпосередній близькості, й уважають це правильною та необхідною умовою існування. Тваринний світ

сприймається як невичерпний і створений власне для безконтрольного задоволення людських потреб. Людська свідомість змінюється досить повільно, а інколи вкрай неохоче. Те, що раніше було звичним, стає екологічним правопорушенням. Підкорення новим нормам відбувається нерідко під тиском примусу, а не з причини усвідомлення необхідності цього. При цьому формується нестабільна ситуація, коли будь-який економічний стимул до порушення норми чи послаблення (тим більше – відсутність) контролю за її виконанням породжують небезпеку [13, с. 102].

Тому високою латентністю характеризуються екологічні посягання, кримінально-правова заборона яких сприймається значною частиною населення як така, що суперечать їхньому уявленню про справедливість.

За результатами опитування, 9,5% експертів вважають, що факторами латентності браконьєрства, незаконної порубки лісу, незаконного видобування корисних копалин є співчуття злочинцям (якщо злочин скоєно через зубожіння, безробіття, з мотивів забезпечення сім'ї продуктами харчування, паливом тощо). На думку 19,0% опитаних, до зазначених факторів належать і наявні традиції щодо зайняття незаконним промислом (добуванням бурштину, заняттям браконьєрством, незаконною порубкою лісу тощо) значною частиною населення в певній місцевості. 8,6% респондентів вважають також такими факторами поширеність переконань щодо невичерпності природних ресурсів.

Крім того, суб'єктивна оцінка характеру й тяжкості наслідків екологічних злочинів суттєво впливає на вибір потенційними заявниками рішення інформувати чи ні про вчинений злочин правоохоронні органи. 20,1% експертів визначили, що вагомим фактором латентності є оцінювання шкоди, заподіяної злочинцем, як незначної.

Загалом же на низький рівень екологічної та правової культури населення, в результаті чого свідки рідко заявляють і повідомляють про такі злочини, вказала більше ніж половина респондентів – 50,9%.

Об'єктивні й суб'єктивні фактори екологічних злочинів, що приховуються, пов'язані виключно з професійною діяльністю співробітників правоохоронних органів, тому вони якісно відрізняються від факторів прихованої злочинності.

Основним фактором існування штучної латентності злочинності є невідповідність між вимогами, що висуваються до діяльності співробітників органів внутрішніх справ (як основного органу, який здійснює реєстрацію злочинів), і наданими цьому органі ресурсними можливостями [14, с. 10].

Результати опитування дали змогу визначити найбільш значущі об'єктивні фактори латентності екологічної злочинності.

Для злочинного забруднення довкілля такими були визначені складнощі під час проведення експертиз щодо встановлення оцінки тяжкості наслідків забруднення на предмет доказування причинового зв'язку між ними та злочинними діяннями – 54,3%; низький рівень взаємодії правоохоронних і природоохоронних органів – 39,0%; відсутність спеціальних знань, відповідної літератури та методик, керуючись якими, працівник правоохоронного органу міг би успішно розслідувати справи щодо забруднення довкілля – 24,8%.

Для екологічного вандалізму такими факторами були визначено перевантаження співробітників правоохоронних органів, які просто не в змозі належним чином перевіряти всі повідомлення про злочини – 39,0%.

Спільними для всіх екологічних злочинів факторами латентності є недостатня матеріальна база й технічна забезпеченість правоохоронних органів, що ускладнює їхню роботу, – 28,6%.

Певні об'єктивні фактори визначають суб'єктивні фактори латентності екологічної злочинності. Так, в умовах перевантаження певна частина правоохоронців вважає, що розслідування справ за відсутності підозрюваних осіб і відповідної доказової бази

призводить лише до втрати часу, який можна витратити на розслідування більш пріоритетних (резонансних, суспільно небезпечних) і перспективних кримінальних проваджень. На небажання реєструвати злочини, що важко розкриваються та (на думку співробітників) не мають судової перспективи, вказали 21,0% респондентів.

До інших суб'єктивних факторів штучної латентності належать корупційні мотиви приховування злочинів серед співробітників правоохоронних і природоохоронних органів (66,7% опитаних); недбале ставлення до своєї роботи, викликане лінощами або ж іншими обставинами (15,2%).

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок щодо актуальності визначення факторів латентності екологічної злочинності. Їх ґрунтовне вивчення має стати основою для подальшої діяльності щодо обмеження та нейтралізації зазначених чинників. При цьому найбільшу небезпеку становлять фактори, які зумовлюють штучну латентність екологічних злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Криминология. Общая часть : учебник / под ред. В.В. Орехова. – СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1992. – 216 с.
2. Долгова А.И. Криминология. – 3-е изд. / А.И. Долгова [и др.] ; под ред. А.И. Долговой. – М. : Норма, 2005. – 912 с.
3. Кривенцов П.А. Латентная преступность в России : криминологическое исследование : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / П.А. Кривенцов ; Московский государственный юридический университет имени О.Е. Кутафина. – М., 2014. – 184 с.
4. Мельник О.В. Запобігання злочинам щодо забруднення довкілля в Україні : монографія / О.В. Мельник, Г.С. Поліщук, Ю.О. Левченко. – К., ТОВ «НВП» Інтерсервіс, 2014. – 178 с.
5. Довкілля та війна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.epl.org.ua/ecology/dovkillia-ta-viina>
6. Карпов Н.С. Злочинна діяльність [Текст] : монографія / Карпов Н.С. – К. : Вид-во Семенка Сергія, 2004. – 308 с.
7. Воробйова І.В. Імідж працівника міліції як чинник розвитку правосвідомості громадян : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія» / І.В. Воробйова. – Х., 2007. – 21 с.
8. Громадська спілка «Асоціація користувачів мисливських та рибальських господарств» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ahf.org.ua/uk/forum/porushennya-u-sferi-mislivstva/5-fakty-brakonierstva>
9. Карпов Н.С. Криминалистическое изучение преступной деятельности, средств и методов борьбы с ней (данные эмпирических исследований) [Текст] / Карпов Н.С. – К. : Наука, 2004. – 218 с.
10. Браконьери спалили живцем головного свідка злочину [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uapress.info/uk/news/show/49256>
11. Касько В.В. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми / В.В. Касько, А.М. Орлеан. – К. : «ВАІТЕ», 2012. – 50 с.
12. Энгельс Ф. Диалектика природы / Ф. Энгельс, К. Маркс // Соч. – [2-е изд.]. – М. : Госполитиздат, 1950. – Т. 20. – С. 339-626.

13. Бакунина Т.С. О некоторых проблемах борьбы с экологическими правонарушениями (по материалам Всероссийского совещания) / Т.С. Бакунина // Государство и право. – 1997. – № 1. – С. 100-119.
14. Муслов Б.В. Латентная преступность : некоторые вопросы теории и практики противодействия : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / Б.В. Муслов. – Санкт-Петербург, 2006. – 26 с.

REFERENCES

1. Orekhov, V.V. (1992), *Kriminologhiya. Obshchaya chast : uchebnyk* [Criminology. General part : textbook], Izd-vo S.-Peterburg. un-ta, Saint Petersburg, Russia.
2. Dolgova, A.I. (2005), *Kriminologhiya* [Criminology], Norma, Moscow, Russia.
3. Kriventsov, P.A. (2014), “Latent crime in Russia : criminological investigation”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.08, Moscow state legal university of the name of O.E. Kutafin, Moscow, Russia.
4. Melnik, O.V., Polishchuk, G.S. and Levchenko Yu.O. (2014), *Zapobihannya zlochynam shchodo zabrudnennya dovkillia v Ukrayini : monohrafiya* [Prevention of crimes over environment pollution in Ukraine : monograph], TOV «NVP» Interservis, Kyiv, Ukraine.
5. “Environment and war”, available at : <http://www.epl.org.ua/ecology/dovkillia-ta-viina>
6. Karpov, N.S. (2004), *Zlochyyna diyalnist : monohrafiya* [Criminal activity : monograph], Vyd-vo Semenka Serhiya, . – 308 с.
7. Vorobyova, I.V. (2007), “An image of police worker as a factor of legal awareness development”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Psychology), 19.00.06, Kharkiv, Ukraine.
8. “Public Union «Association of Users of hunting and fishing grounds»”, available at : <http://ahf.org.ua/uk/forum/porushennya-u-sferi-mislivstva/5-fakty-brakonierstva>
9. Karpov, N.S. (2004), *Kriminalisticheskoe izuchenie prestupnoy deyatelnosti, sredstv i metodov borby s ney (dannye empiricheskikh issledovaniy)* [Criminalistic investigation of criminal activity, resources and methods of fight against it (data of empirical studies)], Nauka, Kyiv, Ukraine.
10. “Poachers have burned a chief witness of the crime to death”, available at : <http://uapress.info/uk/news/show/49256>
11. Kasko, V.V. and Orlean, A.M. (2012), *Zabezpechennya bezpeky uchasnykiv kryminalnoho provadzhennya shchodo torhivli lyudmy* [Protection of participators of criminal proceeding regarding human traffic], «VAITE», Kyiv, Ukraine.
12. Engels, F. and Marks, K. (1950), *Dialektika prirody* [Natural dialectics], Gospolitizdat, Moscow, vol. 20, pp. 339-626.
13. Bakunina, T.S. (1997), “About some issues of fight against the ecological offenses (on materials of the All-Russian conference)”, *Hosudarstvo i pravo*, no. 1, pp. 100-119.
14. Muslov, B.V. (2006), “Latent crime : some issues of theory and practice of counteraction”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.08, Saint Petersburg, Russia.